

## فهرست مطالب

۱	درباره مؤلف
۱	درآمد
۳	پیشگفتار

### بخش اول

#### خدانشناسی

۷	مقدمه
۷	ابعاد روح انسانی
۸	طرح مسئله خدا یک ضرورت است

### فصل اول

#### شبهه‌ها و مغالطه‌های ماده‌گرایان

۱۴	شبهه اول: آیا هستی مساوی با ماده است؟
۱۴	پاسخ: موضع عقل
۱۵	وظیفه و حدود علم
۱۷	انس به وضعیت موجود؛ منشأ تحلیل‌های ماده‌گرایان
۱۹	انواع روش‌های استدلال
۲۰	روش استدلال ماتریالیست‌ها
۲۱	شبهوت و شبهه، منشأ تفکر ماده‌گرایان
۲۲	آیا منکر واقعی وجود دارد؟
۲۳	گزیده
۲۳	شبهه دوم: آفریدگار خدا کیست؟

- ۲۴ پاسخ ۱: ماده‌گرایان نیز به موجود قدیم و ازلی معتقدند
- ۲۴ پاسخ ۲: هستی خدا ذاتی است، نه عرضی
- ۲۵ پاسخ ۳: طرح چنین سؤالی غلط است
- ۲۸ گزیده
- ۲۹ شبهه سوم: آیا علم، خدا را اثبات می‌کند؟
- ۲۹ پاسخ
- ۲۹ مقدمه: واژه «علم» مشترک لفظی است
- ۳۲ معانی و انواع علم
- ۳۳ گزیده
- ۳۴ شبهه چهارم: راهی به ماورای طبیعت نداریم!
- ۳۴ پاسخ: وجود غریزه
- ۳۴ شبهه پنجم: زشتی‌های جهان چگونه قابل توجیه است؟
- ۳۵ پاسخ: نقصان علم بشر
- ۳۶ شبهه ششم: مبنای قانون علیت چیست؟
- ۳۷ پاسخ‌ها
- ۳۸ پاسخ ۱: مفهوم تعاقب با مفهوم علیت تفاوت دارد
- ۳۸ پاسخ ۲: ندیدن، دلیل بر نبودن نیست
- ۴۰ گزیده
- ۴۰ شبهه هفتم: با وجود قانون تضاد و تکامل در بطن ماده چه نیازی به صانع جهان است؟
- ۴۰ پاسخ
- ۴۱ بررسی مقدمه اول (قدمت ماده)
- ۴۱ شرح چند واژه مهم فلسفی
- ۴۳ دو دلیل سست برای قدمت ماده
- ۴۳ ۱. ماده مسبوق به عدم نیست
- ۴۳ پاسخ
- ۴۴ ۲. لزوم اجتماع نقیضین
- ۴۴ پاسخ

۴۵	دلایل حدوث ماده
۴۵	دلیل اول: ماده در تحوّل، نیازمند علت است
۴۶	توضیح
۴۸	دلیل دوم: ماده در حرکت، نیازمند علت است
۴۸	تعریف و اقسام حرکت
۴۹	حرکت در جوهر
۵۰	نتیجه
۵۲	بررسی مقدمه دوم (تضادّ درونی ماده)
۵۴	گزیده
۵۴	شبهه هشتم: آیا موجود از عدم پدید آمده است؟
۵۵	پاسخ: قدم زمانی و مخلوقیت
۵۵	شبهه نهم: آیا پس از کشف قوانین طبیعت باز هم وجود خدا قابل توجیه است؟
۵۶	پاسخ: علت طولی و عرضی
۵۷	شبهه دهم: اگر نیاز اولیه هستی به وجود صانع مسلم باشد، دیگر استمرار و بقای آن چه نیازی به صانع دارد؟
۵۷	پاسخ: درک صحیح از مفهوم علت
۵۹	پیوست‌ها

## فصل دوم

### راه‌های اثبات صانع (آفریدگار)

۷۱	راه اول: فطرت
۷۱	الف. غریزه
۷۳	فرق غریزه و عادت
۷۴	غریزی بودن خداجویی
۷۴	غریزه و پاسخ‌گویی به آن
۷۵	ب. عشق به زیبایی
۷۵	ج. قانون پذیرش یا عرضه و تقاضا
۷۶	دو اشکال و دو پاسخ
۷۷	یادآوری فطرت، وظیفه انبیای الهی

۷۹	فرضیه‌هایی برای گریز از فطرت
۷۹	۱. دین مولود شرایط اقتصادی است
۸۰	پاسخ
۸۱	تهدمتی ناروا
۸۲	پرسش
۸۲	پاسخ: توضیح معنای صبر
۸۴	۲. دین مولود جهل است
۸۴	۳. دین مولود فقر است
۸۵	۴. دین مولود ترس است
۸۵	پاسخ
۸۶	گزیده
۸۷	راه دوم: حس
۸۷	الف. برهان نظم
۸۸	توضیح برهان نظم
۸۸	معنای نظم
۸۹	گزیده
۸۹	ب. برهان حدوث
۹۰	حدوث ماده به دلیل فلسفی
۹۰	توضیح و تکمیل
۹۳	حدوث ماده از نظر علم
۹۷	بحثی در حاشیهٔ حدوث عالم
۹۷	معمای حیات
۱۰۱	شگفتی حیات
۱۰۶	ج. برهان هدایت
۱۰۷	هوش گیاه
۱۰۸	غریزهٔ حیوان
۱۰۹	ارگانیزم بدن انسان

۱۰۹	نیروی الهام در انسان
۱۱۱	الهامات اخلاقی
۱۱۳	روشن بینی
۱۱۳	رؤیا
۱۱۵	<b>راه سوم: عقل</b>
۱۱۵	الف. برهان امکان و وجوب
۱۱۵	۱. ماهیت و وجود
۱۱۶	۲. ماهیت و امکان
۱۱۶	۳. ماهیت و نیاز آن به علت
۱۱۶	۴. وحدت جهان
۱۱۶	نتیجه
۱۱۶	استدلال قرآن
۱۱۷	اشکال
۱۱۷	پاسخ
۱۱۷	انکار وحدت جهان
۱۱۸	پاسخ
۱۱۸	ب. برهان صدیقین
۱۲۱	<b>پیوست‌ها</b>

## فصل سوم

### توحید

۱۲۹	معنای توحید
۱۲۹	بیان اول
۱۳۰	نتیجه
۱۳۰	بیان دوم
۱۳۱	بیان سوم
۱۳۲	<b>ادله توحید</b>
۱۳۲	۱. امتناع ترکیب در ذات حق

۱۳۲	۲. نامتناهی بودن وجود محض
۱۳۳	۳. امتناع توارد علتین بر معلول واحد
۱۳۴	پیوست‌ها

#### فصل چهارم

##### صفات خدای متعال

۱۳۹	معنای اسم و صفت
۱۳۹	تقسیمات صفات
۱۴۱	حیات
۱۴۱	علم
۱۴۴	خداوند جسم نیست
۱۴۴	صفات خدا عین ذات اوست
۱۴۴	خداوند کمال مطلق است
۱۴۵	خداوند مافوق زمان و مکان است

#### فصل پنجم

##### افعال خدای متعال (عدل)

۱۴۹	معنای عدل
۱۴۹	اقسام عدل
۱۵۰	دلایل عدل
۱۵۰	اشکال‌های عدالت تکوینی
۱۵۱	توضیح بیشتر در مسئله شرور و نقایص
۱۵۴	پاسخ‌ها
۱۵۴	۱. عدم اشراف همه جانبه بر عالم
۱۵۶	۲. ابهام در معیار خیر و شر
۱۵۸	۳. تفضّل است، نه استحقاق
۱۵۸	۴. شر، امری عدمی است
۱۶۰	۵. شر ناشی از جهل

۱۶۱	۶. جهان در حال تکامل
۱۶۲	۷. جبران محرومیت‌ها
۱۶۲	۸. شر و تکامل
۱۶۳	اشکال‌های عدالت تشریحی
۱۶۴	پاسخ
۱۶۷	اشکال‌های عدالت جزایی
۱۶۷	پاسخ
۱۷۰	پیوست‌ها

## بخش دوم

### فرمان خدا

#### فصل اول

##### نبوت

۱۷۹	۱. نبوت عامّه
۱۸۰	با وجود عقل چه نیازی به انبیا <small>علیهم‌السلام</small> داریم؟
۱۸۰	پاسخ
۱۸۰	۱. نیاز بشر به قانون
۱۸۱	نتیجه
۱۸۴	۲. نیاز فطری بشر به عدالت
۱۸۵	۳. نیاز انسان به سعادت
۱۸۶	۴. نیاز بشر به ضمانت اجرایی قانون
۱۸۶	عوامل ضمانت اجرا
۱۸۸	نتیجه
۱۸۹	آیا وجدان برای ضمانت اجرا کافی است؟
۱۹۳	معیارهای حق و باطل
۱۹۴	۱. اکثریت
۱۹۵	۲. نو بودن

## هفت

۱۹۸	۳. نتیجه نیکو داشتن
۲۰۰	۴. عُرف
۲۰۰	۵. وجدان
۲۰۰	گزیده
۲۰۰	انواع هدایت‌های الهی
۲۰۵	هدایت به معنای توفیق
۲۰۷	گزیده:
۲۰۷	۲. نبوت خاصه
۲۰۷	معجزه چیست؟
۲۰۸	قرآن معجزه پیامبر اسلام
۲۰۸	۱. بررسی محیط پیامبر
۲۱۱	۲. امی بودن پیامبر
۲۱۵	۳. محتوای قرآن
۲۱۶	برخی از معجزات علمی قرآن
۲۱۶	۱. گردش زمین
۲۱۶	۲. زوجیت گیاهان
۲۱۷	۳. زوجیت عمومی
۲۱۷	۴. جاذبه عمومی
۲۱۷	۵. چگونگی پیدایش سیارات
۲۱۸	۶. موجوداتی در کرات دیگر
۲۱۸	۷. خاموشی خورشید
۲۱۸	۸. کمبود اکسیژن در ارتفاعات
۲۱۹	۹. گسترش فضا
۲۱۹	۱۰. جدایی زمین از خورشید
۲۱۹	۱۱. پایان یافتن حرکت اجرام آسمانی
۲۲۰	۱۲. منحصر به فرد بودن خطوط سر انگشتان
۲۲۰	۱۳. شکل نطفه انسان



۲۲۱	۱۴. تکلم حیوانات با یکدیگر
۲۲۱	۱۵. حرکت خورشید
۲۲۱	۱۶. عدم اختلاط آب شور و شیرین دریاها
۲۲۲	گزیده
۲۲۲	انحرافات در شناخت عظمت پیامبر اسلام ﷺ
۲۲۳	بررسی و پاسخ
۲۲۴	پاسخ نظریه اول (نبوغ پیامبر اسلام)
۲۲۵	پاسخ نظریه دوم (فراگیری علوم از دیگران)
۲۲۷	پاسخ نظریه سوم (قرآن برگرفته از دیگر کتب آسمانی است)
۲۲۸	پاسخ نظریه چهارم (شخصیت دروغین پیامبر)
۲۳۱	گزیده
۲۳۱	دلایل خاتمیت
۲۳۲	۱. دلیل عقلی: عدم تحریف و وجود اصول ثابت
۲۳۷	گزیده
۲۳۸	۲. دلیل نقلی: وجود آیات و روایات بسیار زیاد
۲۳۸	شبهاتی درباره خاتمیت
۲۳۸	شبهه اول: تحوّل همیشگی زندگی انسانی
۲۳۹	پاسخ
۲۴۰	شبهه دوم: نارسایی در مقابل مسایل جدید
۲۴۱	پاسخ
۲۴۲	شبهه سوم: محدودیت به قوم عرب
۲۴۲	پاسخ
۲۴۶	گزیده
۲۴۷	پیوست‌ها

## فصل دوم

### امامت

۲۶۹	هدف از بحث امامت چیست؟
-----	------------------------

۲۷۳	حدیث ثقلین
۲۷۵	امامت استمرار نبوت
۲۸۰	آیه تبلیغ
۲۸۲	حدیث دوات و قلم
۲۸۳	امامت امری حقیقی است، نه اعتباری
۲۸۷	امامت سایر ائمه <small>علیهم السلام</small>
۲۹۴	پیوست‌ها

### بخش سوم

#### معاد

#### فصل اول

#### معانی معاد

۳۰۹	معانی معاد
۳۰۹	۱. بازگشت انسان به خدا
۳۰۹	۲. بازگشت روح به بدن
۳۱۰	۳. بازگشت اعمال انسان به انسان
۳۱۴	مسئله اصلی در معنای اول و دوم: بقای روح
۳۱۵	پیوست‌ها

#### فصل دوم

#### دلایل وجود روح و تجرد آن

۳۱۹	الف: دلایل حسی
۳۱۹	۱. اسپریتیسیم و رابطه با ارواح
۳۱۹	۲. تله پاتی و روشن بینی
۳۲۰	۳. هیپنوتیزم
۳۲۰	۴. رؤیاهای صادقانه
۳۲۱	ب. دلایل عقلی
۳۲۵	جمع بندی

فصل سوم  
دلایل اثبات معاد

۳۳۵	۱. برهان فطرت
۳۳۵	تقریر اول: تمایل به ابدیت
۳۳۷	تقریر دوم: نامحدود بودن انسان
۳۴۰	۲. برهان موازنه و محاسبه
۳۴۲	گزیده
۳۴۳	۳. عدم گنجایش این دنیا
۳۴۳	گزیده
۳۴۳	۴. برهان بقای ماده و انرژی
۳۴۳	۵. برهان وجود حافظه جهانی
۳۴۵	۶. برهان حرکت و هدف‌داری جهان ماده
۳۴۷	۷. هدف خلقت انسان
۳۴۸	پیوست‌ها

فصل چهارم  
مرگ و پس از آن

۳۵۳	۱. احتضار
۳۵۷	۲. برزخ
۳۵۷	مسئله انحلال بدن
۳۵۹	معنای برزخ و زندگی آن
۳۶۱	۳. قیامت
۳۶۱	تحلیل سوره قیامة
۳۶۹	معاد جسمانی و روحانی
۳۷۱	پیوست‌ها

فصل پنجم  
آثار اعتقاد به معاد

۳۷۶	۱. تقویت روح فتوت و ایثار
۳۷۹	۲. تکامل اجتماع
۳۸۲	۳. ضمانت اجرای قوانین
۳۸۵	فهرست منابع
۳۹۳	فهرست آیات
۳۹۹	فهرست روایات
۴۰۱	واژه نامه
۴۰۹	فهرست اعلام

## درباره مؤلف

آیه الله سید رضی شیرازی از نوادگان میرزای شیرازی بزرگ و در زمره فقیهان و حکمای الهی است. وی به سال ۱۳۰۷ شمسی در نجف اشرف دیده به جهان گشود و تا سی سالگی، در همان مکان شریف، به تحصیل مراحل علمی، اعم از مقدمات، سطح و خارج فقه و اصول پرداخت. برجسته‌ترین استادان ایشان در نجف، بزرگانی همچون والدشان آیه الله سید محمد حسین شیرازی، جد مادری‌شان آیه الله شیخ محمد کاظم شیرازی و آیه الله شیخ حسین حلی بوده‌اند. ایشان نخستین اجازه اجتهاد را در سال‌های جوانی از آیه الله شیخ محمد حسین کاشف الغطاء دریافت کرد.

پس از این دوره در تهران رحل اقامت افکند. خارج فقه را به مدت ۷ سال، از محضر آیه الله شیخ محمد تقی آملی درک فیض نمود. کتب فلسفه و عرفان، از قبیل: شرح منظومه، اشارات، اسفار و شرح فصوص را خدمت آیات ربّانی، آقا میرزا مهدی الهی قمشه‌ای، آقا میرزا ابوالحسن شعرانی، آقا سید ابوالحسن رفیعی قزوینی، آقا میرزا احمد آشتیانی، فاضل تونی، میرزا محمد علی حکیم شیرازی و حائری سمنانی قلس الله اسرارهم، فراگرفت.

معظم له از سال ۱۳۳۸ شمسی تا کنون به تدریس دروس سطوح عالیّه خارج فقه، اصول و فلسفه پرداخته است. حاصل این سال‌ها، تربیت علمی و اخلاقی شاگردان متعدّد و تألیف کتب علمی است. از جمله نگاشت‌های ایشان شرح جامع کتاب منظومه به نام درس‌های شرح منظومه حکیم سبزواری و حاشیه بر امور عامه اسفار به نام الاسفار عن الاسفار است. ایشان در این مدت، علاوه بر اشتغالات علمی، به اقامه جماعت در مسجد شفاء تهران و تفسیر قرآن و بیان مباحث اخلاقی و تربیت جوانان و مشتاقان علوم اسلامی و بحث و گفتگو با اقلیت‌های مذهبی اهتمام داشته است. طبق مستندات موجود، تا کنون بیش از ۵۰۰ نفر در محضر ایشان به دین مبین اسلام مشرف شده‌اند.

## درآمد

کتابی که پیش رو دارید یکی از تألیفات گرانقدری است که ایشان به منظور تقویت مبانی اعتقادی نسل جوان و حلّ گره‌های فکری آنان در سال ۱۳۵۰ شمسی تألیف کرده است. در این اثر ارزشمند یک دوره معارف حقه، از مبدأ تا معاد، به شیوه‌ای بدیع و استدلالی عرضه و ده‌ها نکته دقیق علمی و فلسفی با قلمی شیوا تبیین شده است. روش ایشان در این کتاب، مطرح کردن نظرات و شبهات اصول اعتقادی، و سپس نقد منصفانه آنهاست که بدین سان، اندیشه برتر در میزان عقل و منطق، روشن شده است.

اگر چه این تألیف در گذشته با نام «طرح و نقد اندیشه‌ها در مبانی اعتقادی» به چاپ رسیده است، لیکن چاپ جدید این اثر به همراه تغییراتی به شرح زیر عرضه می‌شود:

۱. مؤلف محترم، طی حدود یکصد جلسه این کتاب را برای عده‌ای از طلاب و علاقه‌مندان تدریس کردند که ما نیز با اغتنام این فرصت، توضیحاتی را که لازم بود به صورت پیوست در پایان هر فصل اضافه کرده‌ایم که برای تشخیص آنها از علامت [ ] در متن اصلی استفاده شده است.

۲. با توجه به طرح اشکالات جدید در عرصه فکر و عقیده و نیز وجود کاستی‌هایی در چاپ پیشین، با اشراف معظم له نسبت به جبران آنها تلاش شده است.
۳. مطالب کتاب تا حدی که امکان داشت، منبع‌یابی و مستندسازی و واژه‌نامه برخی اصطلاحات کلامی و فلسفی و نیز فهرست‌های تخصصی در پایان کتاب آورده شده است.

در پایان متذکر می‌شویم که مجموعه سخنرانی‌های والد معظم که با نام زلال حکمت چاپ شده است، دانستنی‌های اعتقادی و مذهبی بیشتری را در اختیار مشتاقان قرار می‌دهد. از خداوند منان، سعادت و رستگاری همگان و توفیقات روز افزون مؤلف محترم را خواستاریم.

سید محمد حسین آیه الله زاده شیرازی

قم المقدّسه - شعبان المعظم ۱۴۳۵ - تیر ۱۳۹۳

### پیشگفتار

بنیان عمل، عقیده است. آدمی نخست معتقد می‌شود، سپس به عمل می‌پردازد. آن‌گاه که شالوده عقیده در جامعه‌ای متزلزل شود، سیمای عمل در آن جامعه رنگ تباهی و فساد به خود می‌گیرد. هرگونه اصلاحی باید از اصلاح عقیده آغاز شود ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ﴾<sup>۱</sup>، «همانا خداوند هیچ قومی را دگرگون نخواهد کرد مگر آن‌که آنان (نخست) حال خود را تغییر دهند.»

عُمری را بر اساس این فکر، سپری کرده و از خداوند توفیق خواسته‌ام تا بتوانم در این راه مقدس گامی بردارم و خدمتی صادقانه انجام دهم. سر و کارم بیشتر با جوانان بوده است، جوانانی که در اقیانوس امواج تبلیغاتی جهان امروز سردرگم، به دنبال دستگیره‌ای محکمند و مبانی اعتقادی صحیحی را می‌جویند؛ خاصه جوانانی که کام تشنه آنان را مبانی فکری مادی‌گرایی سیراب نمی‌سازد. آنان دریافته‌اند که انسان همچون سنگ و چوب نیست، تا زندانی زندان ماده باشد. آنان در انسان گوهری یافته‌اند، پرورش یافته از ﴿وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي﴾<sup>۲</sup>، «در او از روح خویش دمیدم». گرچه آدمی از ﴿سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ﴾<sup>۳</sup> نشأت گرفته، ولی سرانجام با تحوّل رمزآمیز، پرده سلاله را دریده و به ورای آن راه یافته است. او از سنخ ماده بیرون آمده و با آفریدگار جهان انس گرفته است.

۱. سوره رعد، آیه ۱۱.

۲. سوره حجر، آیه ۲۹.

۳. سوره مؤمنون، آیه ۱۲.

تلاش کرده‌ام تا در راه کمک به این جوان‌ها، اصول عقاید اسلامی را با بیانی متناسب با فهم عموم و به دور از هرگونه اصطلاح گیج‌کننده، در معرض افکار آنان قرار دهم.

از خداوند خواهانم این خدمت را که امید است صادقانه و برکنار از هرگونه ریا و رشک باشد، پذیرا شود و آن را ذخیره‌ای برای آخرت قرار دهد. و نیز از او امید دارم که این سخنان برخاسته از دل را، در دل خواننده نیز جای دهد؛ باشد تا در پرتو این عقاید آسمانی، مبانی عقیدتی جامعه و در نتیجه سیمای عملی آن سامان گیرد و جامعه اسلامی نوین‌یاد ما، به راستی به جامعه‌ای با سیمای اسلامی متحوّل شود. از آنجا که اعتقاد به خداوند اساس و محور همه اصول اعتقادی است و سایر اصول (عدل، نبوت، امامت، معاد) هر کدام به گونه‌ای به این اصل برمی‌گردد، کتاب را مشتمل بر سه بخش (خداشناسی، فرمان خدا، جزای فرمانبری و نافرمانی) قرار دادم. به این ترتیب بخش‌های این کتاب عبارتند از:

**بخش اول، خداشناسی.** و به همین مناسبت مبحث عدل در پی بحث اثبات صانع (آفریدگار) آمده است.

**بخش دوم، فرمان خدا.** و به همین مناسبت بحث نبوت به بحث امامت می‌انجامد.

**بخش سوم، پاداش و کیفر فرمانبری و نافرمانی.** بحث معاد و روزرستاخیز در این بخش مطرح می‌شود.<sup>[۱]</sup>

از خداوند می‌خواهم توفیق تبیین و تکمیل این مباحث را به این بنده ناچیز و توفیق مطالعه و بهره‌مندی را به خوانندگان گرامی عطا فرماید.